

Albert Ernő

Faragó József írásai a népi táncokról

Faragó József munkássága során többször kitért arra, hogy a romániai magyar folklór kutatásában jelentős eredményeket értek el, de a táncnak mint a folklór „harmadik ikertestvérének” gyűjtése és tudományos vizsgálata elmaradt a népköltészet többi műfajai mellett. A visszamaradást azzal indokolta, hogy a Folklór Intézetben nem működött táncutató. Holott a tánc – Faragó értékelése szerint – „a folklór legmutatósbab, legnépszerűbb és legközismertebb” műfaja, sőt „a folklór királya”, hiszen az őrzi a hangszeres és énekes zenét, a népi művészi, hagyományos és sajátos, a kar, láb, derék, fej, egész test mozgásának összhangját, sőt az érzelemvilág megnyilvánulását is. Továbbá hozzákapcsolódik a népviselet, a díszítőművészet, a népszokás őrzése is. Jó alkalom továbbá a fiatalok találkozására, ismerkedésére, a párvalasztásra.

Faragó azt is hangsúlyozza, hogy a tánc a korai népi hiedelemvilág bizonyos vonásainak őrzője, s hagyományként benne akár az emberiség, a nemzet évszázados gyakorlata is megtalálható; miként megfogalmazta: a zene, a tánc egyidős az emberiséggel. S mivel napjainkban tánchagyományaink is átalakulóban vannak, azért gyűjtése „folklórkutatásunk háromszorosan is legsürgetőbb ügye.” Annál is inkább, mert amikor a Kovászna Megyei Művelődési Bizottság 1972-ben a *Művelődés* folyóirat jelenlétében szakemberekkel tanácskozást rendezett Sepsiszentgyörgyön, amelyen Faragó József is részt vett és előadást tartott, már a bevezetőben úgy fogalmazott Béres Katalin: „Szakemberek véleménye szerint táncfolklórunk európai szinten párját ritkítja ma is. Egyrészt a megőrzött régiségek, másrészt a három nép évszázados együttélése folytán bekövetkezett táncszínező kölcsönhatások értékei alapján” (Béres 1972: 19–20).

Faragó József ez alkalommal tartott előadásában pedig a tánc-, de általában a folklórkutatás szükségességét hangsúlyozva arra tért ki, hogy

ez a feladat nem csak a szakma gondja: „a folklór nemzetiségi létünk és sajátosságaink egyik kifejezési formája,” így tehát bizonyos politikai jelentőséget is kap, elhanyagolása pedig „nemzetiségi kultúránkat apasztja.” Hozzászólásában azt is említette, hogy ennek Erdélyben nincs tudós, európai szinten felkészült szakembere, de a gyűjtés javarésze megvalósítható volna, így nem várhatjuk, hogy a mi táncainkat más gyűjtse össze (Faragó 1973: 1003, 1981a: 32, 1983a: 30). Erre reflektálva Kőnczei Ádám a néptáncok lehető teljes lejegyzését halaszthatatlannak nyilvánította: megfelelő gépi felszerelés biztosítását és tudományos jellegű kérdőív kibocsátását sürgette (Kőnczei Á. 2004: 9, 11–12).

A szakemberhiány viszonylagos pótlására Faragó maga vállalkozott, már kezdő folklórgyűjtő korában hozzákezdett bizonyos táncszokások ismertetéséhez, lejegyzéséhez, táncsal kapcsolatos emlékek felkutatásához. Amikor Sinka István költészetét, balladáit vizsgálta – maga szerkesztette külön kötetbe a balladákat (Sinka 1997) – a részletekbe menő elemzések során külön tanulmányban ismertette az *Anyám balladát táncol* című művét. Megállapítása: „Ez a ballada egy archaikus népszokásnak, a rituális halottas táncnak a költői látomása, mégpedig egy olyan halott emlékére, aki »nagy szakállal, akasztófán« végezte életét” (Faragó 2005a: 770). A halottas tánc létéről kevés adatot talált a tánc történelem íróinak műveiben, ezért maga próbálta megkeresni hagyományát. Megállapítása, hogy e táncot a család tagjai, a rokonság, a résztvevők a szertartás befejezéseként a sír körül, esetleg mellette vagy közelében járták el a halott tiszteletére. „Tény, hogy már az ókereszténység századaiban, majd a középkorban a hivatalos egyházi szertartások mellett szívósan éltek eleinte megtűrt, később ismételten, bár nem sok eredménnyel tiltott és kárhóztatott »pogány« táncos szokások: tánc a templomban, az előcsarnokában vagy a templom előtt; a temetőben a sírok körül és között; halottvirrasztóban és a halotti toron” (Faragó 2005a: 771). A fentiekre vonatkozóan néhány adatot említ: az 1092-ben tartott szabolcsi zsinaton utasítják a papokat, tiltsák, hogy a halotti toron résztvevők táncra keljenek. Idézi az 1279-es budai zsinat határozatát is, amely szerint ki kell közölni azokat, akik a templomban vagy a temetőben táncolnak. Említ 1602-ből olyan adatot, amikor a több faluból összegyűlt fiatalok a szertartás után a templom előtt mulattak, táncoltak. Német utazó megfigyelését is közli 1689-ből: földesúr temetése után „táncoltak, de egészen szomorú és sírással elegyes, félig víg táncot, amelyben néhány siratóasz-

szony énekelt és sírt,” majd a „háromszáz özvegyasszony tánca” következett. Említi, hogy 1878-ban leány vagy legény temetése esetén „rendesen meglakják a lakodalmát,” amely szokás még az 1950-es években Csíkbán is életben volt. És ismételten megtudhatunk 1912-ben olyan eseményt, amely szerint az 1860-as években Magyarpécskán „a sírnál táncoltak a temetési szertartás után a fiatalok” (Faragó 2005a: 771–773).

Táncos emlékeket rögzített akkor is, amikor Mikes Kelemen korának szokásait vizsgálta. A *Törökországi levelekben* néhány táncsal kapcsolatos említést vagy rövid leírást talált például a menyasszonytáncról a 9., 16., 50., 84., a baráttáncról az 58., 82., 84., a lengyel táncról a 41. levélben (Faragó 1995: 32).

Idézzünk a *Törökországi levelekben* található szövegekből: „Ha én olyan közel volnék a házassághoz, talám már is elvonták volna a menyasszony táncát” (9. levél); „Az asszony elegendő szép... A lengyel táncot eljártam már egynéhányszor véle” (41. levél) (Mikes 1955: 103, 175).

Faragó József táncolással kapcsolatos adatokat közölt az 1840-es évekből. Ürmösi Sándor nevét említette, aki 1841-ben, 1843-ban is megfordult Munténiában, s az ottani élményeiről a Kolozsváron 1844-ben kiadott *Az elbujdosott magyarok Oláhországban* kötetében számolt be. E könyve 27. lapján hat magyar „táncmondás”-t közölt. Címpinán hallotta, amikor a fiatalok felváltva román, orosz, török, magyar táncot jártak. A feljegyzést Toldy Ferenc révén Erdélyi Jánoshoz is eljuttatta. Erdélyi János a *Népdalok és mondák I.* kötetében a gyűjtők között említette: „78. Oláhországi táncverseket Ürmösi Sándor utazásából közle Schedel” (Faragó 1971: 80, Erdélyi 1846: X). Ürmösi közlésén túl a *Népdalok és mondák I.* kötetének 434. verse (a Csángó dalok fejezetben) is a táncról szól (Erdélyi 1846: 433).

Faragó József két helyen is kitért táncolással kapcsolatos adatokra Kriza János *Vadrózsák* című kötete kapcsán (Faragó 1971: 91, 168).

Amikor Faragó József röviden ismertette az 1860-as években Szabó Sámuel tanári irányításával zajló marosvásárhelyi népköltészeti diákgyűjtéseket, akkor azt is megemlítette, hogy a *Közlemények az Önképzőtársulati Művekből* című, diákok által szerkesztett újságban rendszeresen közöltek népköltészeti alkotásokat is, például táncdalokat és táncszókat (Faragó 1956).

Olosz Katalin 2009-ben megjelent kötetében részleteiben is közölte annak a hatalmas népköltészeti gyűjtésnek jelentős részét, amelyet Szabó Sámuelnek és tanítványainak köszönhetünk, s amit a szétszórt hagyá-

tékából megtalált. Közölte a táncszókat is (Szabó–Olosz 2009: 76, 112, 361–362, 509–510).

Faragó József a folklór terjedéséről is beszámolt, amikor idézte Ötvös Sára, a 20. század első évtizedeire vonatkozó visszaemlékezését. Kibédrről akár kétszázan is más vidékre vándoroltak nyári, őszi munkálatok végzésére: „Nyitra megyébe mikor vótunk, egyszer-egyszer muzsikáltak esténként s mi táncoltunk” (Faragó 2005b: 535).

Faragó József tánc kutatása kezdeti időszakára emlékezve leírta az egyik, még a II. világháború előtti gyűjtését, amelyben megörökítette a táncra kérést visszautasító lány megszegyenítését. Mivel a pontos leírás sok más gyűjtésével együtt a háborús felfordulásban elveszett, csupán emlékezetből rögzítette azt: Erdővidéken „valamikor a század elején” azt a leányt, aki visszautasította a legény felkérését, a szünetben megszegyenítésül dohánnyal vagy cigarettával kínálta a legény, amely a korábbi kitáncoltatásnak enyhe formájának számított. Azt is megjegyzi: azért tartotta ezt különösen becses adatnak, mert a későbbiek során sem talált a szakirodalomban hasonló jelenségre (Faragó 1983b: 2–3).

Újabb emlékét idézi fel az 1940-es évekből, amikor a finn Viljo Tervonen, a helsinki egyetem magyar nyelv tanára Debrecenben, illetve Budapesten tanult magyarul. Az 1940-es években Erdélybe, a Székelyföldre is ellátogatott és Csíkmenaságon a falusi mulatságot, így a plébános udvarán rendezett táncot is megfigyelte, sőt a csürdőngölgőt is megtanulta (Faragó 2005c: 68–69).

1943-ban a gyermekjátékok gyűjtése során a gyertyatánc eredetét, illetve megőrzését vizsgálta (Faragó 1943: 4).

1944-ban, egyetemi hallgatóként abban látta a „magyar tánc tudomány elmaradottságát,” hogy meglátása szerint „nem rendelkezünk a pontos gyűjtéshez szükséges eszközökkel” (Faragó 1944a: 367).

Szintén az *Erdélyi Helikon*ban, Kovács Ágnes *Kalotaszagi népmesék* kötetét ismertetve vette számba Faragó a Kalotaszegről szóló néprajzi kutatásokat, és itt utalt Szentimrei Jenő 1936-ban írt ballada-feldolgozására, a *Csáki biró lányára*, amellyel a kalotaszegi néptánc- és ének hagyományokat népszerűsítette (Faragó 1944b: 472–473).

Faragó pályakezdési időszakához tartozik az a gyűjtése is, amely a pusztakamarási táncok leírását tartalmazza. Közlése szerint a pusztakamarási táncolás szokását „1945–1946 telén Sütő András barátomnak és szüleinek vendégszeretetét élvezve” többszöri megfigyelés,

kikérdezés, apró részletek leírása eredményeként gyűjthette össze. Értékét maga és bírálói abban látták, hogy „bátortalan lépéseket” tett a társadalomnéprajz eredményeinek meghonosítása felé. Tulajdonképpen tanulmányában, néhány mozgás kivételével, egyetlen tánc részletes leírása sem található, mivel elsősorban a szokás bemutatására törekedett (Faragó 1946a: 31–46).

Arra figyelt, milyen emberi viszonyokban él a tánc. Megkülönböztette az alkalmi és állandó táncokat, a táncok tanulási módját, a hagyományok őrzésének és átadásának mikéntjét, a mulatság szervezését, előkészítését, lefolyását, a különféle táncok létét, vándorlását, a táncok rendjét. Írt a gyermektáncokról, kalákatáncokról és más elnevezésekről. Foglalkozott a kialakult illemmel, a kitáncoltatással, a zene biztosítási módjával, az öltözködéssel, vizsgálta a táncélet szókincsét, közmondásait, szólásait, bekiáltásait stb. (Faragó 1983a: 30).

Faragó megközelítési módjai azt is mutatják, hogy Gunda Béla Kolozsváron hallgatói bevonásával hogyan járult hozzá a néprajztudomány fejlesztéséhez. Gyakornoka az *Erdélyi Múzeumban* megjelent tanulmányát külön füzetben is kiadta (Faragó 1946b: 26).

Faragó József, amikor elkészítette a betlehemezés leírásának kérdőívét, kitért arra, hogy szükséges a pásztorok táncának rögzítése (Faragó 1994a: 26).

Az 1942–1943-ban gyűjtött uzoni betlehemes leírásakor már leírta a táncok helyét, az előadás módját is. Kis bádoggömböcskékből, egyiket nehezékekkel a belsejükben készített zörgőkre is felfigyelt, amelyeket a pásztorbot fogása alá és a lábszárakra helyeztek el a „tánc végett.” A pásztorok az ének ütemére a földet botjaikkal ritmusosan döngetik, előre lépegetnek a kápolna felé. „A lépések – a keskeny hely miatt – egészen aprók, sőt legtöbbször helyben történő csoszogások”. Majd az „új király” köszöntését követően „megkezdődik a pásztorok vidám mulatozása és tánca.” Később újabb táncban „a fejüket a válluk közé húzzák, megjelenésük és mozgásuk öreges, nehézkes és cammogós” (Faragó 2001: 22, 43, 44).

Bizonyos táncmozgást a csobotfalvi betlehemes leírásában is találunk. Azt írta: „Amikor közösen énekelnek, és az ének hangjára kényelmesen jobbra-balra lóbálják magukat, a hammas mindig az ellenkező irányba dülömgézik. Az ilyen és ehhez hasonló tréfás rögtönzésekért olyan harsány kacagás a jutalom, hogy bizonyára akadnak megbotránkozók, akik

e pajzánságot nem érzik összeegyeztethetőnek, a betlehemezés különben kegyeletes, komoly hangulatával” (Faragó 1949a: 234).¹

Amikor a pusztakamarási betlehemes átfogó vizsgálatát végezte, megfigyelte azt is – s erre külön tanulmányban is kitért – hogy a faluban többször rendeznek bált a fiatalok. Kötetben is rögzítette, hogy a gólyatánc újkeletű táncként honosodott meg, amelyet a későbbiekben felújítottak, eredetét pedig vitatták (Faragó 1947a: 20).

Más népszokásban is figyelemmel követte a tánc szerepét. Amikor a magyarnagykapusi legényavatást leírta, kitért arra, hogy a korcsoport szerinti „kislegények”, „kisleányok” külön táncos összejöveteleket rendeznek, a 10–16 évesek már „önálló társas életet élnek”, a táncolást a nagybaktól ellesték, külön rendezik a táncos összejöveteleket. A „nagytáncba” a konfirmálás után járnak” (Faragó 1947b: 117).

A későbbiekben még visszatért a legényavatás szokására és a hozzákapcsolódó táncokra is. Eredetileg azt határozta, hogy 1945–1948 között összegyűjti Magyarkiskapus teljes szokáshagyományát, de az említett közleményen kívül csak harminc évvel később jelent meg újabb részlet az akkor leírtakból. Akkor a „kistáncok” leírását egészíti ki. Ebben a táncban a „kislegény” a társak által is tudott kedvenc „kislánnyal”, „szeretőjével” táncol. Ha más kéri fel a leányt, az visszautasítja, a végén pedig csak ő, a legény kísérheti haza. A megszokott „kislegény” „kérezteti el” a leányt a szülőktől, sőt ha valamiért nem jelenik meg a családnál a legényke, a lány el sem megy a táncba. Ez a kapcsolat ritkán végződik házassággal. Bemutatja továbbá a nagylányok, nagylegények szombati és vasárnapi táncát, illetve a kialakított szokást (Faragó 1978: 220–221, 226).

Ugyanebből a gyűjtésből később is közölt részleteket. Ismerteti a két „elsőlegény” választását, szerepüket. A táncban ők a rend őrei, ők fogadják a zenészeket, kibérelnek a táncolóházat, tánc közben, ha valamiért vita

¹ Meg kell jegyeznünk, hogy a *Székelyhonban* 2016. december 29-én 10 perc és 17 másodperces filmet közöltek a csobotfalvi betlehemesről. Sok jel arra mutat, hogy nagyvonalakban még mindig őrzik a korábbi hagyományos betlehemes játékot. A pásztorok ajándékozása eltér az 1946-os leírástól. Itt az egyik pásztor így szól: „Hát én édes Jézusom/ neked egyebet nem adhatok./ Csak egy táncot szépen járok./ Ezt én fenségednek/ Nagy jó szépen járom.” Erre az öt pásztor körbe áll, a botokkal kopogtatják ritmusosan a padlót, és körben jobbra-balra csoszogva lépegetnek, a végén egyszerre letérdelnek, majd felállva jelzik, hogy vége a táncnak. A király a dallamot furulyálja. Befejezéskor ismét a pásztorok körbe állnak, botjaikkal táncritmust koppogtatnak (szekelyhon.ro. 2016. december 29.).

adódna, nekik kell megoldaniuk. Kitér a legények táncára. Külön is leírja a karácsonyi táncokat: első-, másod- és harmadnapit. Megemlíti a fiatalemberek, menyecskék ebben való jelenlétét (Faragó 1981b: 138–159).

A táncügy figyelemmel kísérését jelenti, hogy az *Utunkban* is ismertetőt közölt *Táncok, táncosok* címmel (Faragó 1948: 12).

A táncszokások őrzését, a táncok tanítási lehetőségét, felújítását és terjesztését segítette elő az Elekes Dénessel közösen közreadott népszerűsítő könyvvel. Tulajdonképpen az Elekes Dénes által a Székelyföldön megtanult népi táncokat Faragó József az eddig kialakított hagyományos módon leírta. A háború után ez volt az első táncoktatók segítségével megjelent könyv, s többen is nyilatkoztak, hogy azon leírások alapján tanítottak olyan táncokat, amelyeket színpadon is bemutattak (Faragó–Elekes 1949).

1949-ben továbbra is kutatta a tánc hagyományokat, a hozzákapcsolódó szokásokat, különböző alkalmakat, sőt a megőrzött adatokat a jobbágyok és nemesek táncáról is. A kalákatáncról írva ismertette a társadalmi különbség miatti összetűzéseket az 1700-as években Háromszéken (Faragó 1946c: 172–174, 1949b: 6, 1949c: 14–15).

Faragó József 1958-ban szerkesztette az *Iratosi kertek alatt* című Kovács Ferenc-gyűjteményt. A lakodalom leírásakor Kovács kitért a táncokra is: leírta a menyasszonytáncot, páros táncokat, az új asszony táncát (Kovács 1958: 177–179).

Bár az 1950–60-as években nem jelentetett meg újabb táncokról szóló ismertetőket, az azt követő évtizedekben ismételten sürgette a magyar táncfolklór tudományos alapokra helyezését. Nézeteit azért is hangsúlyozta, mert azt tapasztalta, hogy a népköltészet és a népzene Erdélyben is méltó kutatókra talált, de a táncok gyűjtése, rögzítése, értékelése még mindig háttérbe van szorulva. Márpedig a tánc kutatás fejlesztése nélkül nem lehet egységes folklóreredményekről beszélni – vélte Faragó (Faragó 1973: 1003–1011).

A következőkben is többször visszatért hol előadásáiban, hol különböző megbeszéléseken, hogy előbbre kell lendíteni a néptánc kutatást és annak tudományos feldolgozását. Első lépéseknek tekinti egy néptáncarchívum létrehozását, amely megvetheti a néptánc kutatás alapjait. Javaslatára hivatásos táncosokat, táncszakértőket kell bevonni ennek megvalósításába. Úgy véli, hogy például a Marosvásárhelyi Népi Együttes tagjai eddig is hozzájárulhattak volna egy ilyen archívum létrehozásához és gya-

rapításához, hiszen kezdetben huszonnégy, később harminckét táncosa hivatásszerűen a néptáncból élt. Megállapította, hogy a táncok gyűjtése és tanulmányozása az együttes működésének aranyfedezete, hisz csak a tiszta forrásból merített táncok nyújthatnak olyan alapot, amelynek megértése biztosítja a további fejlődést, a színpadi feldolgozást is. Kiszámította továbbá, hogy az együttes megalakulása (1956. október 1.) óta 1982-ig mintegy 2500 alkalommal tartottak előadást Erdély különböző falvaiban, s ha csak tíz táncos tíz perces időben lejegyzett volna minden alkalommal táncvonatkozású adatokat (a régi táncéletről, -szokásokról, -rendről, -zenéről stb.), már kialakult volna az az archívum, amely felmérhetetlen értéket jelenthetne a tánckutatáshoz. Hasonló törekvéséről már 1970-ben is jelentetett meg cikket. Sőt, kiegészítette azzal is, hogy később népi együttes alakult Csíkszeredában, Sepsiszentgyörgyön, Székelyudvarhelyen, így – véleménye szerint – a kutatás lehetősége még tovább tágult (Faragó 1970: 2, 1981c: 36, 1982: 150).

Amikor vázlatosan összefoglalta 1980-ban a romániai magyar folklórgyűjtés eredményeit, ismételen elmarasztalta a néptáncutatást, sőt kiegészítette a hangosfilm és a nemzetközileg elfogadott táncleírások hiányának számbavételével is. Arra is felhívta a figyelmet, hogy a Megyei Népi Alkotások Házainál táncoktatókat alkalmaztak, akiknek feladatuk volna különböző színvonalas tanulmányok, könyvek kiadása, azonban a megjelent kiadványok nem tudományos közlések, inkább kisebb értékű feldolgozások. Ezért leszögezi: „elsősorban a hiteles táncgyűjtések érdemelnék nyomdafestéket. A táncfeldolgozások értéke fölöttébb viszonylagos és múlandó; a hiteles népi táncanyag az az egyedüli tiszta forrás, amelyből a koreográfusok mindenkor kedvük szerint meríthetnek, és tehetségük szerint alkothatnak.” És azt is időszerűnek tartja, hogy a táncleírásoknál a Lábán–Knust-féle, nemzetközileg elfogadott táncleírást alkalmazzák, annak érdekében, hogy ne szigetelődjünk el a nemzetközi tudományosságtól (Faragó 1973: 1008–1010). Az erdélyi táncok értékére utal, amikor ugyanebben a közlésében idézi Martin György, a kiváló magyar táncfolklorista szavait: 1971-ben a III. Nemzetközi Dunamenti Folklórfesztivál két elsődíjas Maros megyei táncsoportról a zsűri elnökeként mondta: „Európában sehol sem őrzik oly eredetien és tisztán a folklórt, mint Erdélyben. A vendégek közül a füleházi román és a jobbágytelki magyar nemzetiségi csoport bizonyult a legjobbnak” (Faragó 1980: 14, 22).

Faragó József külön tanulmányban vizsgálta a néptánc és a népballada, valamint a tánc és temetési szokás kapcsolatát (Faragó 1991: 703–710).

Arra is felfigyelt, amit Lajtha László az 1940-es évek elején tapasztalt a román és magyar táncokról és tánczenéről. Őt idézve írja: „Sok dallamra alig merem mondani, hogy ez magyar, az román... Táncmulatságokon sokszor ugyanaz a cigánybanda játszik mind a két népnek. Tudja, mi kell az egyiknek, mi a másiknak... egy-egy dallamot egyik faluban románoknak, másik faluban magyaroknak kell muzsikálni” (Faragó 2005d: 482).

Amikor a gyermekfolklor egyes értékeit kimutatta, arra is utalt, hogy a gyermekjátékok bizonyos „rituális táncok” őrzői is (Faragó 2005e: 576).

Figyelemmel követte a táncházmozgalmat is, és megállapította, hogy a fiatalok találkozási lehetősége és szórakozása mellett közönséget nevel, hagyományt tisztel és tovább éltet. Felsorolja az egymás után szervezett táncházakat: Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen, Kolozsváron 1977-ben alakult; az utóbbi egyik főszervezője Könczei Ádám volt. 1978-ban Marosvásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön, 1980-ban Brassóban szintén működtették. S ha a nyolcvanas években különböző ürügyekkel be is tiltották, az elvetett mag máig tovább élt.

Fontosnak tartotta, hogy jelentősebb események, találkozók alkalmával, tudományos ülésszakokon a szakemberek közösen vitassák meg a néptánc kutatás eredményeit és teendőit (Faragó 1981c: 37).

Amikor általában a romániai magyar folklor ügyét tárgyalta, természetesen beleértette a csángómagyar folkloort is. Táncokra azonban külön ritkán találunk utalást. A *Moldvai csángó népdalok és népballadák* című kötetéhez készített jegyzetekben kitért arra, hogy a Folklor Intézet Kolozsvári Osztálya az 1950-es években „szöveg nélküli táncdallamokat” és számos táncszokást jegyzett le (Faragó–Jagamas 1954: 325–526).

Írt a táncházmozgalomnak a moldvai csángókkal való kapcsolatáról. A *Csángómagyar népballadák* című kötetében idézi Pozsony Ferenc közlését 1994-ből Hodorog Lucáról: „Hodorog Luca folyamatosan erősödő öntudatát jelzi, hogy az 1970-es évek végén rendszeresen eljárt Erdélybe, és részt vett az évente megrendezett, nagy tömegeket mozgó táncfalalkozásokon. [...] Ekkor kezdődött halálig tartó kálváriája a moldvai hatóságok képviselőivel. [...] A hatalom nyomására az 1980-as évek elejétől Erdélyben is megszűntek a táncháztalálkozók. [...] Az 1989-es decemberi válto-

zások után újból megnyílt a világ körülötte. [...] 1990 februárjában Kézdivásárhelyen részt vett több klézsei asszonnyal és leánnyal egy farsangi táncháztalálkozón” (Pozsony 1994: 7–9, idézi Faragó 2002a: 59–60).

Faragó József egy másik, kései közlésében azt a magyarországi kezdeményezést dicséri, amely a csángómagyar táncokat állította a középpontba: „Még egy olyan fontos magyarországi kezdeményezés igényel és érdemel méltatást, amely közelebbről a hagyományos csángómagyar népi kultúra megőrzését és továbbfejlesztését szolgálja. Míg korábban a csángó táncok szórványosan csak egy-egy erdélyi táncház-találkozóra jutottak el, Jászberényben 1991. augusztus 3-a és 5-e között zajlott le a tudományos ülésszakkal összekötött első csángómagyar fesztivál. [...] A fesztivált Antall József miniszterelnök nyitotta meg, az esti ünnepi műsor élén pedig Göncz Árpád szólt a sok száz előadóhoz és nézőhöz. A köztársasági elnök megköszönte a csángóknak, hogy a leghűségesebben megóvták a folklór tiszta forrásait, tanulságul például valamennyi néprajzi tájunk számára és az egész magyar kultúra gyarapodására” (Faragó 2002b: 111).

Nagy lehetőséget látott a folklór s így a népi táncok megismertetéséhez és terjesztéséhez a televíziós műsorokban. Az 1969 őszén induló magyar adás jó alkalom „a romániai magyar folklórnak első ízben történő nagyobb arányú hangosfilmes” rögzítésére. Azt is jelenti – véli Faragó –, hogy akár milliós tömeghez is eljuthat a folklór különböző műfaja, a népi tánc is (Faragó 1981c: 37).

Faragó József felhívásai a néptánc felkarolásáért, tudományos alapokra helyezéséért tovább élt halála után is. A következő nemzedék sokat megoldott a néptánc felkarolásáért, a tennivalók felismeréséért és a hiányok kijavításáért. Ma már tudományos ülésszakot rendeznek a táncfolklór ügyében. Ezt történt 2009-ben is, amikor Könczei Csilla (a kiváló, de tragikus sorsú folklorista, Könczei Ádám leánya) méltó módon foglalta össze a táncfolklór jelenlegi helyzetét, és jelölte meg a további feladatokat. Előadásában idézte Faragó József azon megállapítását, hogy a folklór „harmadik ikertestvérnek, a táncfolklórnak szinte-szinte nincs szakirodalma: gyűjtemények és tanulmányok, tervek és jelentések, viták és kritikák”. Kiemeli azt is, hogy Faragó József már korán felhívta a figyelmet arra, hogy a táncfolklór kutatása nemzetiségi ügy is. A néptánc kutatás „sorsa korántsem csak külön, a koreográfusok és általában a folkloristák szakmai gondja, hanem a romániai magyar nemzetiség egyik közügye, s

mint ilyen, az országos ügyek egyike. Folklórkutatásunk szaktudományi ágain messze túl, épp ezáltal nyer művelődéspolitikai, politikai jelentőséget” (Faragó 1973: 1003–1004, Könczei Cs. 2009: 24).

A táncszók külön műfaját képezik népköltészetünknek, de szervesen kapcsolódnak népi táncainkhoz. Faragó József egy-két alkalommal róluk is említést tett. Amikor a *Csángómagyar népballadák* című kötetét előkészítette, kitért arra, hogy Gegő Elek moldvai útja során 1838-ban egy táncszót is lejegyzett. Idézi: Hozz ki anyám székecskét, / Hadd vegyük le székelykét! (Faragó 2002a: 18, Gegő 1838: 53)

Az ószékely népballadákról írva megemlíti, hogy Kőváry László a *Hölgyfutárban* 1852-ban *Székely népköltészet* címen táncszókat is közölt, mégpedig tizennégyet, amelyek egyik részét Kriza János is megjelentette a *Vadrózsákban* (Faragó 1998: 9, 2005f: 121).

Amikor Kriza János 1853. február 9-én Péterfi Sándornak levelet küldött, sürgette újabb népköltészeti gyűjtését, amelyben lehetnek a népdalok és más alkotások mellett „tánc-rigmusok” és más sajátosságok. Végül az 1863-ban megjelent *Vadrózsákban* mintegy 141 táncszót találhatunk. 1949-ben, amikor Kriza kéziratot hagyatékának egyik részét megtalálták, Faragó József felfigyelt arra is, hogy a csoportosítás szerint a korpusz „gazdag népszokás-, közmondás- és táncszógyűjteményt” is tartalmazott (Faragó 1971: 91, 168, Kriza 1863: 321–336).

Faragó József Mailand Oszkár munkásságát értékelve a székely népköltészet gyűjtésében elért eredményeit is méltatta. Hivatkozott a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* VII. kötetére, amely 1905-ben jelent meg, s amelyben 83 táncszót, vagy ahogy ő nevezi *táncszólamokat* jelentetett meg (Faragó 2005g: 451, Mailand 1905: 357–368).

Köpeczi Béla 1942–1943-ban mint kolozsvári egyetemista Naszód környékén két román faluban a magyar–román kétnyelvűséget vizsgálva számos táncdalt és táncszót jegyzett le (Faragó 2005h: 491).

Faragó József *A tánc a mezőségi Pusztakamaráson* című tanulmányában, amely az 1945–1946-os gyűjtését tartalmazta, kitért a „tánc-rigmusokra”, „kurjantásokra” is, azt írta: a legény néha a csizmát veri, „figurázik”, ilyenkor el-elkiáltja magát: „Idenézz a figurára, / Ne az anyád csizmájára.” Néha természetesen más, „sikamlósabb” a kurjantás befejezése (Faragó 1946b: 15).

A Folklór Intézet munkatársai moldvai gyűjtéseik során a táncszókat is lejegyezték. Az összesítő kimutatásban 398-at említenek (Faragó 2002a: 51).

Amikor szerkesztette Konsza Samu *Háromszéki magyar népköltészet* kötetét, külön fejezetbe helyezte el a táncszókat, s mintegy 144-et sorolt fel (Konsza 1957: 461–482).

Faragó József szerkesztette – amint már utaltunk rá – az *Iratosi kertek alatt* című kötetet is, s abban a *Lakodalmi kurjantások* fejezetben 36 táncszót közölt (Kovács 1958: 193–196).

A szakirodalomban a műfaj megjelölésére kialakult szó vagy szavak jelentős részét összegezték, és itt fel is soroljuk döntő részét: táncrejja, ujjogatás, hujjantás, hujjogatás, kiabálás, sikótozás, sivalkodás, rikogtatás, rikongatás, tánckurjantás, réjja, csujjogatás stb. (Küllös–Martin 1982: 185–186).

Megfontolandó, hogy a már meghonosodott „táncszók” műfajjelölés helyett nem pontosabb-e a Kriza János 1853-ban levélben közölt kifejezése: *tánc-rigmusok* (Szakál 2012: 65). Vagy inkább találó lehetne a jelölése: *csujjogatások*, mivel nem csak tánc közben hangzanak el.

Ha számba vesszük Faragó József táncokkal kapcsolatba hozható mintegy 20 írását, azok között tanulmányt, ismertetőt és könyvet egyaránt megtalálunk. Faragó József – kevés megszakítással – egész életében figyelemmel követte a romániai magyar táncmozgalmakat, fesztiválokat, együttesek műsorát, próbálta sürgetni, hogy egy szintre emelkedjék tudományos szempontból is a népköltészet és népzene eredményeivel. Még 1997-ben is köszöntötte a marosvásárhelyi táncosokat, akik 40 évvel korábban Székely Népi Együttes néven soha el nem múltó emléket hagytak sok ezer nézőben. Működésük a nemzeti öntudatot, az önbecsülést, az együvé tartozás erősítését is jelentette.

S még egészsítsük ki azzal, hogy manapság lassan már falvainkból is kiveszik a hagyományos tánc, éltetésére vagy felújítására, értékeinek megőrzésére tett újabb próbálkozásnak kell minősítenünk a Duna tévé 2012. decembere, majd 2013. januárjában több héten át közvetített, *Felszállott a páva* című színvonalas, nagyszámú nézőt vonzó énekes-zenés, szóló és csoportos táncos versenyműsorát.

Szakirodalom

BÉRES Katalin

1972 Néptánc kutatásunk eredményei és faladatai. *Művelődés* XXV. (18) 19–20, 52.

ERDÉLYI János (szerk. és kiadja)

1846 *Népdalok és mondák*. I. A Kisfaludy-Társaság megbízásából, Pesten
FARAGÓ József

1943 A gyertyatánc emléke a gyermekjátékokban. *Iffjúságunk* XI. (6) 4.
[n.n. jelent meg]

1944a Muharay Elemér könyve. Magyar Élet kiadása, Budapest, 1944. *Erdélyi Helikon* XVII. (6) 365–367.

1944b Kalotaszegi népmesék I–II. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény V–VI. (szerk.) Ortutay Gyula. Kiadja a Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarországtudományi Intézete és a Franklin-társulat, Budapesten. *Erdélyi Helikon* XVII. (7) 472–473.

1946a Tánc a mezőségi Pusztakamaráson. *Erdélyi Múzeum* LI. (1–4) 31–46.

1946b *Tánc a mezőségi Pusztakamaráson*. (Erdélyi Néprajzi Tanulmányok, 7.) A Bolyai Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke kiadása, Kolozsvár

1946c Borosnyói jobbágyok és nemesek összetűzése egy kalákatáncon a XVIII. sz. végén. *Társadalomtudomány*. (1) 172–174.

1947a *Betlehemezés és kántálás Pusztakamaráson*. (Erdélyi Néprajzi Tanulmányok, 8.) Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár

1947b Legényavatás Magyarokiskapuson. *Erdélyi Múzeum* LII. (1–4) 112–118.

1948 Táncok, táncosok. *Utunk* III. (19) 12.

1949a Betlehemezés Csíkcsofotfalván 1946-ban. *Ethnographia* LX. (1–4) 222–236.

1949b Néptánc és munka. *Utunk* IV. (9) 6.

1949c Jobbágyok tánca, nemesek tánca. *Utunk* IV.(13) 14–15.

1956 A marosvásárhelyi diákok népköltészeti gyűjtőmunkája az 1860-as években. *Igaz Szó* IV. (7) 1038–1043.

1967 A folklór színeképe a reflektorok fényében. *Korunk* XXVI. (5) 636–638.

1970 Néptáncoktatásunk ügyében. *Előre* XXVI. (7665) június 30. 2.

1971 Kriza János és a Vadrózsák. In: Antal Árpád – Faragó József – Szabó T. Attila: *Kriza János*. Második, átdolgozott kiadás. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 57–176.

- 1973 Jegyzetek néptánckutatásunk ügyében. *Korunk* XXXII. (7) 1003–1011.
- 1978 Legényesték a kalotaszegi Kiskapuson. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1978*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 220–231.
- 1979 A szerves és a szervezett folklór. *Korunk* XXXVIII. (1–2) 49–52.
- 1980 A mai romániai magyar folklórgyűjtés vázlata. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1980*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 14–25.
- 1981a Folklór és kultúra. *Művelődés* XXXIV. (11) 32–33.
- 1981b Téli legényünnepek a kalotaszegi Kiskapuson. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok 1981*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 138–159.
- 1981c A folklorizmus formái és lehetőségei a mai romániai magyar nemzetiségi kultúrában. *Művelődés* XXXIV. (3) 35–38.
- 1982 Néptánckutatásunk ügyében. *Igaz Szó* XXX. (8) 149–151.
- 1983a Tánckutatásunk a táncházmozgalomban. *Művelődés* XXXVI. (6) 30–31.
- 1983b Az én Háromszékem. *Megyei Tükör* XVI. (3427) február 1. 2–3.
- 1991 Táncballadák a folklórban és az irodalomban. In: Halász Péter (szerk.): *A Duna menti népek hagyományos műveltsége*. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 703–110.
- 1994a [1993!] Kérdőív. *A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője* III. (1) [2!] 25–27.
- 1995 Mikes Kelemen törökországi leveleinek magyar néprajzi forrásértéke. *Művelődés* XLVIII. (4–5) 31–33.
- 1998 *Ószékely népballadák*. Összesítő válogatás Faragó József gondozásában, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár
- 2001 *Uzoni betlehemes 1942-ben és 1943-ban*. A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője XI. (1–2)
- 2002a *Csángómagyar népballadák*. Összesítő válogatás Faragó József gondozásában, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár
- 2002b A moldvai csángó népi kultúrától a magyar nemzeti kultúra felé. *Hitel* XV. (2) 108–114.

- 2005a Anyám balladát táncol. Sinka István versének néprajzi háttere. In: Faragó József: *Ismét a balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 769–780.
- 2005b A hagyományos balladaéneklés a székelyeknél. In: Faragó József: *Ismét a balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 531–551.
- 2005c A halálra táncoltatott leányunk a Kalevala földjén. In: Faragó József: *Ismét a balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 68–72.
- 2005d A román folklór magyar gyűjtői. In: Faragó József: *Ismét a balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 471–488.
- 2005e Régi népballadák nyomai a bihari gyermekfolklórban. In: Faragó József: *Ismét a balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 575–586.
- 2005f Kóváry László székely balladagyűjtése 1852-ben. In: Faragó József: *Ismét a balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 119–127.
- 2005g Mailand Oszkár és a román népköltészet. In: Faragó József: *Ismét a balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 446–470.
- 2005h Köpeczi Béla román népköltési gyűjteménye. In: Faragó József: *Ismét a balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 489–492.
- FARAGÓ József – ELEKES Dénes (összeállította)
- 1949 *Táncoljunk, daloljunk. Székely néptáncok*. A kottákat Tóth István, a táncrajzokat Aczél Ferenc rajzolta. Állami Könyvkiadó, Bukarest
- FARAGÓ József – JAGAMAS János (szerk)
- 1954 *Moldvai csángó népdalok és népballadák*. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest
- GEGŐ Elek:
- 1838 *A' moldvai magyar telepekről*. A' magyar Tudományos Academia elébe terjesztve. Budán, Az Academia' költségén.
- KONSZA Samu
- 1957 *Háromszéki magyar népköltészet*. Szerkesztette és a bevezetőt írta Faragó József. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Marosvásárhely

KOVÁCS Ferenc

1958 *Iratosi kertek alatt. Kisiratosi népköltészet*. Szerkesztette és a bevezetőt írta Faragó József. Illusztrálta és a borítólapot rajzolta: Tenkei R. Lívia. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest

KÖNCZEI Ádám

2004 A mi táncházunk. In: Könczei Ádám – Könczei Csongor: *Táncház. Írások az erdélyi táncház vonzasköréből*. (Kriza Könyvek 24.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 8–12.

KÖNCZEI Csilla

2009 A halva született harmadik ikertestvér. Nyilvános beszéd a nemlétező romániai magyar tánc kutatásról a hatvanas-nyolcvanas években. *Művelődés* LXII. (9) 24–28.

KRIZA János

1863 *Vadrózsák I. Székely népköltési gyűjtemény*. Stein János Erd. Muz. Egyleti Könyvtár bizománya, Kolozsvártt

KÜLLŐS Imola – MARTIN György

1982 Táncszó. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon V*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 185–186.

MAILAND Oszkár

1905 *Székelyföldi gyűjtés*. (Magyar Népköltési Gyűjtemény, VII.) Az Athenaeum Részv.-Társulat tulajdona, Budapest

MIKES Kelemen

1955 *Törökországi levelek*. A könyvet szerkesztette és a bevezetőt írta Szigeti József. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest

POZSONY Ferenc

1994 *Szeret vize martján. Moldvai csángómagyar népköltészet*. A klézsei Lőrinc Györgyné Hodorog Lucától gyűjtötte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Pozsony Ferenc. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár

SINKA István

1997 *Balladák*. Szerkesztette Faragó József, Szilágyi N. Zsuzsa. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

SZABÓ Sámuel – OLOSZ Katalin

2009 *Erdélyi néphagyományok*. Sajtó alá rendezte Olosz Katalin. Szabó Sámuel és gyűjtői körének szétszórt hagyatékát összegyűjtötte, szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közlésezi Olosz Katalin. Európai Folkór Intézet–Mentor Kiadó, Budapest–Marosvásárhely

SZAKÁL Anna

2012 „Így nőtt fejemre a sok vadrózsa...” *Levelek, dokumentumok Kriza János népköltészeti gyűjtőtevékenységének történetéhez.* A szét-szóródott kéziratos anyagot összegyűjtötte, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzéteszi Szakál Anna. Kriza János Néprajzi Társaság–Magyar Unitárius Egyház, Kolozsvár
Székelyhon.ro (film): *Karácsony estéje a csobotfalvi betlehemezőknél.*
2016. december 29.

Problema cercetării dansului în opera lui József Faragó

Opera vastă a folcloristului (1922–2004) clujean se bazează pe cercetarea istoriei baladei populare, și într-o anumită măsură, a basmului contemporan. Autorul prezentului articol trece în revistă acele publicații ale lui József Faragó, în care acesta publică date referitoare la istoria dansului, date culese despre obiceiurile legate de dans, pregătind o abordare profesională a studierii dansului popular.

The Research of Folk Dance in the Writings of József Faragó

The great scientific achievement of the folklorist (1922–2004) includes mostly the research of the history of folk ballads, and at some extent that of the contemporary folk tale. The author of this paper presents the writings of József Faragó, which deal with the history of folk dance, with data regarding the customs related to dancing, preparing in fact the professional analysis and research of Hungarian folk dance.